

Teresa Pękala

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-7609-7596

e-mail: teresa.pekala@mail.umcs.pl

Marcin Krawczyk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID: 0000-0002-0462-3331

e-mail: marcin.krawczyk@mail.umcs.pl

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RF.2025.031>

Estetyka i sztuka życia Bohdana Dziemidoka

Życiorys

Bohdan Dziemidok – profesor filozofii, estetyk, aksjolog. Urodził się 3 października w 1933 roku w Słominie, w województwie nowogródzkim, w rodzinie nauczycielskiej. W latach 1951-1956 studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu w Leningradzie (Sankt Petersburgu). We wrześniu 1956 roku został asystentem w Katedrze Filozofii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierowanej przez prof. Narcyza Łubnickiego. Pod jego kierunkiem w roku 1963 obronił pracę doktorską, zatytułowaną „Próba skonstruowania teorii komizmu na podstawie teorii w tej dziedzinie” i opublikowaną w 1967 roku. W 1967 r. jako stypendysta Fundacji Forda przebywał w USA na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley i Uniwersytecie

Columbia w Nowym Jorku. W Berkeley poznał bliżej Władysława Tatarkiewicza, do którego poglądów wielokrotnie nawiązywał¹. W 1977 roku uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie rozprawy *Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego* (opublikowana 1980). W roku 1978 roku, dzięki wsparciu Fundacji Amerykańskiej Rady Towarzystw Naukowych, ponownie wyjechał do USA jako *visiting professor* w Temple University w Filadelfii i na Uniwersytecie w Berkeley. W kolejnych latach był wykładowcą na uniwersytetach w Oksfordzie i Chicago w 1987, w 1988 w Moskwie, w 1993 w Tokio i w 1994 w Wolnym Uniwersytecie Berlińskim. W 1982 roku otrzymał tytuł profesora nauk humanistycznych. Od początku pracy zawodowej do 1983 roku był nauczycielem akademickim na UMCS i jednym ze współtwórców środowiska filozoficznego, którego kształt organizacyjny zainicjowało powołanie 1 października 1973 roku Międzyuczelnianego Instytutu Filozofii i Socjologii. W jego skład wchodził m.in. Zakład Etyki i Estetyki, którym kierował (z przerwami) do 1983 r. Pełnił ważne stanowiska w strukturze Uczelni. W latach 1976 -1987 był Dyrektorem MIFiS, od 1 IX 1981 do 21 V 1982 był Prorektorem UMCS, a okresie od 21 do 24 V 1982 r. pełnił obowiązki Rektora. Od roku 1983 związał się z Uniwersytetem Gdańskim, gdzie od podstaw budował środowisko filozoficzne. Zajmował stanowiska: kierownika Zakładu Etyki i Estetyki, dyrektora Instytutu Filozofii i Socjologii i dziekana Wydziału Nauk Społecznych (1996-99). Zwieńczeniem jego działalności administracyjnej było powołanie na Uniwersytecie Gdańskim w roku 1996 samodzielnego kierunku studiów filozoficznych. W 2004 roku został laureatem nagrody im. Jana Heweliusza w kategorii nauk humanistycznych za całokształt dorobku w dziedzinie filozofii. W kolejnych latach był wykładowcą na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych SWPS Uniwersytetu Humanistyczno-społecznego w Warszawie. Ostatnie lata spędził w Lublinie. W 2016 roku, w sześćdziesiątą rocznicę podjęcia pracy naukowo-dydaktycznej na UMCS, wygłosił cykl wykładów ogólnouniwersyteckich opublikowanych w 2017 r. w książce *Filozofia i sztuka życia*. Zmarł 9 sierpnia 2022 roku w Lublinie. Został pochowany 12 sierpnia 2022 w grobie rodzinnym na cmentarzu Wawrzyszewskim w Warszawie.

¹ Por. „Listy Władysława Tatarkiewicza do Bohdana Dziemidoka”, *Filo-Sofija*, 13-14 (2011): 699-718.

Dorobek naukowy

Bohdan Dziemidok do historii polskiej filozofii przeszedł jako badacz i niestrudzony propagator twórczej myśli estetycznej dwudziestolecia międzywojennego. W dziejach współczesnej estetyki zapisał się jako znawca estetyki i aksjologii amerykańskiej, a przede wszystkim, jako autor wydanej w 1967 roku nowatorskiej monografii *O komizmie*, która została przetłumaczona na język rosyjski² i angielski,³ i doczekała się powtórnego wydania w języku polskim w roku 2011, w skład którego weszła opracowana przez Monikę Bokiniec antologia tekstów poświęconych komizmowi.⁴ Dorobek naukowy Profesora obejmuje około 170 pozycji, w tym liczne artykuły i recenzje, opublikowane nie tylko w języku polskim, ale też w językach kongresowych (angielski, niemiecki, hiszpański włoski) oraz słowiańskich (rosyjski, bułgarski, słowacki, słoweński, serbsko-chorwacki), sześć monografii redagowanych oraz siedem książek autorskich.⁵ Listę tych ostatnich w porządku chronologicznym otwiera wspomniana praca o komizmie,⁶ uznawana za pionierską nie tylko na gruncie polskim.⁷ Kolejna książka Bohdana Dziemidoka *Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce międzywojennej* jest problemowo-historyczną prezentacją poglądów polskich estetyków okresu międzywojnia, przede wszystkim Henryka Elzenberga, Romana Ingardena, Stanisława Ossowskiego, Władysława Tatarkiewicza, Mieczysława Wallisa, a także Leopolda Blausteina, Leona Chwistka, Władysława Witwickiego i St. Ignacego Witkiewicza.⁸ Trzecia pozycja w dorobku naukowym Profesora to monografia *Sztuka, emocje, wartości*, poświęcona teorii wartości i wartościowania Ingardena, pluralizmowi Tatarkiewicza, *katharsis* jako kategorii estetycznej oraz emocjonalistycznym

² Bohdan Dziemidok, *O komiczeskom* (Moskwa: Progres, 1974).

³ Bohdan Dziemidok, *The Comical: A Philosophical Analysis* (Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1993).

⁴ Bohdan Dziemidok, *O komizmie. Od Arystotelesa do dzisiaj*, wybór i opracowanie Monika Bokiniec (Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2011).

⁵ Najpełniejszy wykaz publikacji Profesora opracowała Anna Chęćka. Por.. Anna Chęćka, „Wykaz publikacji prof. dr hab. Bohdana Dziemidoka”. *Karto-Teka Gdańska* 2(11) 2022: 133–141.

⁶ Bohdan Dziemidok, *O komizmie* (Warszawa: Książka i Wiedza, 1967).

⁷ Monika Bokiniec, „Bohdan Dziemidok” *Estetyka i Krytyka* 9/10 (2/2005–1/2006): 15.

⁸ Bohdan Dziemidok, *Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego* (Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 1980).

teoriom sztuki.⁹ Następną w porządku chronologicznym książką Bohdana Dziemidoka jest praca *Główne kontrowersje estetyki współczesnej*.¹⁰ Autor koncentruje się w niej na trzech obszarach problemowych, które generowały i nadal generują żywe i gorące spory we współczesnej estetyce, tj. na metaestetyce, teorii sztuki oraz na sporach wokół wybranych kategorii estetycznych (*katharsis*, postawa estetyczna) i powiązanych z nimi zagadnieniach wartościowania i przeżywania dzieła sztuki oraz odróżniania wartościowania artystycznego i estetycznego. Kolejną pozycją w dorobku naukowym Profesora jest książka *Teoretyczne i praktyczne kłopoty z wartościami i wartościowaniem. Szkice z aksjologii stosowanej*.¹¹ Przedmiotem badań w tej pracy, jak podkreśla Ryszard Wiśniewski, jest nie tyle czysta, ogólna teoria wartości i pytanie o to, czym są wartości, ile raczej zapośredniczona w teorii analiza istotnych wartości i problemów o charakterze praktycznym.¹² Szóstą chronologicznie książką Bohdana Dziemidoka jest praca poświęcona wybranym dwudziestowiecznym amerykańskim koncepcjom aksjologicznym i estetycznym.¹³ W ramach tych pierwszych koncentruje się ona na stanowiskach Davida W. Pralla, Ralpha B. Perry'ego, Johna Deweya, Clarence'a I. Lewisa oraz Richarda Rorty'ego. Z kolei, jeśli chodzi o koncepcje estetyczne, to jej obiektem zainteresowania są teorie Stephena C. Peppera, Morrisa Weitza, Williama Kennicka, Marshalla Cohena, Benjaminia Tilghmana, Monroe'a Beardsleya, George'a Dickiego, Josepha Margolisa oraz Richarda Shustermana. Ostatnią monografią autorską Bohdana Dziemidoka jest wydana w 2017 roku *Filozofia i sztuka życia*.¹⁴ Praca ta jest próbą sformułowania własnego stanowiska w filozofii praktycznej. W ośmiu esejach Bohdan Dziemidok stara się przedstawić sztukę życia, bez wyznaczania norm i celów, a raczej by skłonić czytelnika do takiego uprawiania sztuki życia, które może uczynić życie szczęśliwszym.

⁹ Bohdan Dziemidok, *Sztuka, emocje, wartości* (Warszawa: Wydawnictwo Fundacji dla Instytutu Kultury, 1992).

¹⁰ Bohdan Dziemidok, *Główne kontrowersje estetyki współczesnej* (Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2002).

¹¹ Bohdan Dziemidok, *Teoretyczne i praktyczne kłopoty z wartościami i wartościowaniem. Szkice z aksjologii stosowanej* (Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria, 2013).

¹² Ryszard Wiśniewski, „Bohdan Dziemidok, Teoretyczne i praktyczne kłopoty z wartościami i wartościowaniem. Szkice z aksjologii stosowanej, Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2013, ss. 292”, *Ruch Filozoficzny* 3 (2015): 203-204.

¹³ Bohdan Dziemidok, *Amerykańska aksjologia i estetyka XX wieku. Wybrane koncepcje* (Warszawa: Akademickie Sedno: Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, 2014).

¹⁴ Bohdan Dziemidok, *Filozofia i sztuka życia* (Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2017).

Inne osiągnięcia naukowe

Bohdan Dziemidok był członkiem Komitetu Nauk Filozoficznych PAN, Society for Advancement of American Philosophy, International Association for Aesthetics (1992-1998 pierwszy wiceprezydent). Wchodził w skład grupy założycielskiej powołanego w 2002 roku Polskiego Towarzystwa Estetycznego. Był też jednym z autorów serii *Klasyki Estetyki Polskiej*.¹⁵ Za cel swojej misji życiowej obrał upowszechnianie w Polsce myśli najwybitniejszych estetyków amerykańskich, i na odwrót – artykuły o dorobku polskich estetyków publikował w Japonii, Hiszpanii, na Kubie, we Włoszech i USA. Wspólnie z Peterem McCormickiem wydał w 1989 roku międzynarodową antologię poświęconą estetyce Romana Ingardena.¹⁶ Bohdan Dziemidok pełnił funkcję redaktora naczelnego „Studiów Estetycznych”, był członkiem komitetów redakcyjnych „Journal of Value Inquiry”, „Philosophical Inquiry”, „Acta Philosophica”, „Polish Philosophical Review”, „Humor”, „Estetyka i Krytyka”.

Główna problematyka badawcza

Zasadniczym obszarem badawczym, który interesuje Bohdana Dziemidoka jest, z jednej strony, estetyka, a z drugiej, aksjologia i etyka wraz z ideą sztuki życia. W ramach tej pierwszej koncentruje się on przede wszystkim na kontrowersjach o charakterze metaestetycznym, dyskusjach nad naturą sztuki oraz sporach wokół różnorodnych kategorii i pojęć estetycznych. Analizując problemy metaestetyczne, stara się odeprzeć trzy główne zarzuty, kierowane pod adresem tradycyjnej filozofii sztuki, tj. oskarżenia, że jest ona dyscypliną poznawczo jałową, anachroniczną i nieadekwatną wobec swojego przedmiotu badań, że jest nikomu niepotrzebna oraz że ma wyraźne zapędy normatywistyczne, tj. skłonność do ustalania ogólnych reguł tworzenia, przeżywania, interpretowania i oceniania sztuki.¹⁷ Odpowiadając na powyższe zarzuty, Bohdan Dziemidok

¹⁵ Por. Stanisław Ossowski, *Wybór pism estetycznych*, wprowadzenie, wybór i opracowanie Bohdan Dziemidok (Kraków: Universitas, 2004).

¹⁶ Bohdan Dziemidok, Peter McCormick (eds.), *On the Aesthetics of Roman Ingarden: Interpretations and Assessments* (Dordrecht: Kluwer, 1989).

¹⁷ Dziemidok, *Główne kontrowersje*, 22-23, 27.

podkreśla, że wszystkie one przestają być aktualne w kontekście zmian, którym uległa współczesna estetyka. Przede wszystkim, wykazała ona, że nie jest jałowa, w tym sensie, że rozważania filozoficzne nad sztuką pozwalają dostrzec w nowym świetle i lepiej zrozumieć wiele ważnych problemów epistemologii, ontologii, aksjologii czy filozofii kultury.¹⁸ Co istotne, estetyka nie jest już anachroniczna, tzn. uprawiana wyłącznie w oparciu o spekulatywizm, normatywizm czy nadmierną metafizyczność. Jak podkreśla Profesor, estetyka „rzeczywiście powinna i może być uprawiana z większą niż dotąd kulturą logiczną i precyzją języka”.¹⁹ Do tego należy dodać, że filozofia sztuki może adekwatnie opisywać, analizować i wartościować najnowszą sztukę i w tym sensie, pomagać odbiorcom znaleźć porządek w jej chaosie. Krokiem niezbędnym do realizacji tego celu jest konieczność odróżnienia wartości estetycznych od wartości artystycznych,²⁰ a mówiąc inaczej, wartości arystokratycznych od demokratycznych.²¹ W opinii polskiego estetyka nie jest też prawdą, że estetyka jest nikomu niepotrzebna. Przeciwnie, ciągle jest potrzebna, tak samo, jak potrzebna jest filozofia moralności ludziom, którzy chcą zachowywać się moralnie.²² Co więcej, jest ona potrzebna, ponieważ jest refleksją nad istotą człowieczeństwa, nad życiem, a zarazem nad współczesnością.²³ Dodatkowo, jest on tym bardziej potrzebna, ze względu na postępującą estetyzację współczesnej rzeczywistości, za sprawą której potrzeby estetyczne nie tylko że nie są ograniczane, ale wręcz ustawicznie intensyfikowane, rozwijane i eksploatowane.²⁴ Wreszcie, wg Bohdana Dziemidoka, najnowsza estetyka uwolniła się od zarzutu normatywizmu. Jednakże, w jego ujęciu, sposób, w jaki tego dokonała, tj. odejście od wszelkiego wartościowania na rzecz czystego deskrytywizmu, jest błędny, ponieważ sztuka jest zjawiskiem *par excellence* aksjologicznym, ponieważ aspekty aksjologiczne występują we wszystkich dyscyplinach naukowych, w tym także w filozofii sztuki, ponieważ idea neutralnej aksjologicznie estetyki jest nonsensem.²⁵ Estetyka ma prawo, a

¹⁸ Dziemidok, *Sztuka, emocje*, 6.

¹⁹ Dziemidok, *Główne kontrowersje*, 20-21.

²⁰ Tamże, 13-14.

²¹ Bohdan Dziemidok, “On the Aesthetic and Artistic Evaluation of the Work of Art”, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Vol. VII (5) Sectio1 (1982): 64.

²² Dziemidok, *Główne kontrowersje*, 128, także: Monika Bokiniec, „Bohdan Dziemidok”, *Estetyka i Krytyka*, 9/10 (2/2005-1/2006): 16.

²³ Dziemidok, *Sztuka, emocje*, 7.

²⁴ Dziemidok, *Główne kontrowersje*, 305-306.

²⁵ Tamże, 27, 30, 32.

nawet obowiązek być normatywna, choć powinna być w tej kwestii ostrożna, tzn. używać łagodnego normatywizmu estetyki pluralistycznej,²⁶ tj. estetyki, którą można uprawiać na różne sposoby i która nie redukuje zjawisk estetycznych wyłącznie do zjawisk artystycznych, lecz uznaje za nie również wytwory przyrody czy pozaartystyczne artefakty wykreowane przez człowieka.²⁷

Innym, nie mniej istotnym filozoficznie, obszarem badań Bohdana Dziemidoka, jest teoria sztuki, a w jej ramach zagadnienie natury sztuki. W „Głównych kontrowersjach estetyki współczesnej”, jednej ze swoich najważniejszych monografii, szczegółowo omawia główne stanowiska w filozoficznym sporze dotyczącym istoty sztuki, tj. emocjonalizm, formalizm, perceptualizm, antyesencjalizm oraz instytucjonalną teorię sztuki. Niewątpliwą zaletą wnikliwej prezentacji postaci i koncepcji jest uwypuklenie mocnych i słabych stron omawianych teorii w ujmowaniu całości zjawisk estetycznych. I tak, dla przykładu, analizując krytycznie emocjonalizm, podkreśla Bohdan Dziemidok, że jest on jak najbardziej słuszny, co do tego, że sztuka, zarówno w odniesieniu do procesu twórczego, jego wytworu, jak również jego odbioru, ma związek z emocjami, że emocjonalne jakości odnajdziemy we wszystkich formach artystycznych, że być może zaspokojenie emocjonalnych potrzeb człowieka jest nawet jedną z głównych funkcji sztuki.²⁸ Nie zgadza się jednak z poglądem, że emocje są konstytutywne dla twórczości artystycznej, dzieła sztuki i jego odbioru, ponieważ sztuka angażuje wszystkie sfery ludzkiej psychiki, nie tylko te związane z emocjami i uczuciami.²⁹

Podobne podejście Profesor przyjmuje wobec pozostałych stanowisk, proponujących różne odpowiedzi na pytanie o to, co decyduje, że coś jest sztuką. W stosunku do nich również wskazuje na ich mocne i słabe strony. Dokonując krytycznego przeglądu i analizy różnych teorii sztuki, Bohdan Dziemidok formułuje swoją autorską teorię sztuki, z wyraźnym zastrzeżeniem, że nie ma ona ambicji rozstrzygnięcia definitywnego.³⁰ Jej zasadniczym punktem jest zerwanie z estetyczną koncepcją sztuki, zakładającą, że główną funkcją sztuki jest funkcja estetyczna i że czynnikami konstytuującymi dzieło sztuki są jakości i wartości estetyczne.³¹ Odejście od głównych założeń estetycznej koncepcji sztuki ufundowane jest na rozróżnieniu między wartościami artystycznymi i

²⁶ Tamże, 29.

²⁷ Tamże, 24.

²⁸ Tamże, 52-53.

²⁹ Dziemidok, *Sztuka, emocje*, 153.

³⁰ Tamże, 35.

³¹ Tamże, 11.

wartościami estetycznymi. Rozdzielając te dwa rodzaje wartości otrzymujemy bowiem trzy możliwe kategorie obiektów. Po pierwsze, obiekty, którą są pozbawione wartości artystycznych, lecz posiadają wartości estetyczne (np. krajobrazy). Po drugie, obiekty, które posiadają wartości artystyczne i jednocześnie estetyczne (np. obrazy Leonarda da Vinci czy Tycjana). Po trzecie, obiekty posiadające wartości artystyczne, lecz nieposiadające wartości estetycznych (np. „Suszarka do butelek” Duchampa czy „Jedno i trzy krzesła” Kosutha).³² Jak łatwo zauważyć, w świetle powyższego możliwa jest zatem sytuacja, w której istnieje dzieło sztuki całkowicie pozbawione walorów estetycznych. Wartości estetyczne nie tylko bowiem nie są swoistymi wartościami sztuki, ale też nie są jej jedynymi wartościami.³³

Tak, jak myśl Bohdana Dziemidoka zajmuje się problemami metaestetycznymi oraz dotyczącymi teorii sztuki, tak też włącza się ona w dyskusje nad konkretnymi kategoriami i pojęciami estetycznymi. Przykładem mogą być tutaj rozważania Profesora o komizmie, w których „wzorcowo” – by użyć określenia Wojciecha Burszty – przedstawia, porządkuje, krytykuje i wyraża własne stanowisko,³⁴ tj. stanowisko określane przez Annę Chęćkę „ujęciem relacjonistycznym”.³⁵ Takim przykładem może być również refleksja Bohdana Dziemidoka nad pojęciem postawy estetycznej, które to pojęcie traktowano jako kluczowe dla estetyki, ponieważ to w postawie estetycznej dopatrywano się tego, co jest wspólne wszystkim przeżyciom estetycznym, co je odróżnia od innych przeżyć i co pozwala na wyodrębnienie przedmiotu estetyki.³⁶ Odnosząc się do monistycznych teorii postawy estetycznej oraz ich krytyki, przede wszystkim ze strony George’a Dickiego, autor „Filozofii i sztuki życia” prezentuje własną koncepcję postawy estetycznej. Jej zasadniczymi elementami jest pluralizm estetyczny, umiarkowany historyzm oraz relatywizm kulturowy. Według Profesora, istnieje wiele postaw estetycznych, tak jak istnieje wiele dziedzin sztuki (pluralizm estetyczny).³⁷ Ponadto, postawy estetyczne

³² Dziemidok, „On the Aesthetic and Artistic Evaluation”: 62-63.

³³ Dziemidok, *Główne kontrowersje*, 176-177.

³⁴ Wojciech J. Burszta, „Komizm w czasach niedojrzałości”, *Przegląd Kulturoznawczy* 2 (2011): 139.

³⁵ Anna Chęćka, „Śmiech Sokratesa”, *Miscellanea Anthropologica et Sociologica* 14/1 (2013): 217.

³⁶ Bohdan Dziemidok, „Controversy About Aesthetic Attitude: Does Aesthetic Attitude Condition Aesthetic Experience?” w: *Possibility of the Aesthetic Experience*, red. Michael H. Mitias (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1986), 139-140.

³⁷ Tamże, 153-154.

różnicują się nie tylko ze względu na to, że odmienne dziedziny sztuki wymagają odmiennych postaw, ale też ze względu na to, że w różnych epokach ludzie przejawiali różne postawy estetyczne (historyzm), tak samo zresztą, jak i w różnych kulturach (relatywizm kulturowy).³⁸ Do tego należy dodać, że postawa estetyczna choć jest warunkiem koniecznym doświadczenia estetycznego, to jednak warunkiem niewystarczającym. W efekcie, postawy estetycznej nie należy traktować jako najważniejszego i pierwotnego elementu sytuacji estetycznej, tworzącego sferę zjawisk estetycznych.³⁹

Komizm i postawa estetyczna to oczywiście tylko jedno z wielu kategorii i pojęć estetycznych, które badał Bohdan Dziemidok. Inne kategorie i pojęcia, którymi się zajmował to np. *katharsis*, wartość estetyczna, emocje estetyczne, sztuka popularna, estetyzacja.

Poza estetyką, drugim ważnym obszarem badań Bohdana Dziemidoka, jest aksjologia i etyka i proponowana w ich ramach idea sztuki życia. Koncentrując się na problemach aksjologicznych i etycznych oraz propagując ideę sztuki życia, nawiązuje do antycznej wizji filozofii. Mówiąc inaczej, nie tyle teoretyzuje, ile raczej praktykuje filozofię. Filozofia w takim rozumieniu jest formą autoterapii, która realizuje się poprzez zadawanie odwiecznych filozoficznych pytań w rodzaju: Jak żyć? Jak żyć, by być szczęśliwym?⁴⁰

W ramach aksjologii i etyki Bohdan Dziemidok zajmuje się takimi kategoriami, jak nastawienie do życia, wolność, przyjaźń, miłość, szczęście. Wszystkie te kategorie „spina” pojęcie sztuki życia w tym sensie, że refleksja nad wymienionymi kategoriami nie ma na celu ich teoretycznego uściślenia i dopracowania, ile raczej takie ich ujęcie, które, gdy zastosuje się je w życiu codziennym, uczyni to życie znośniejszym i szczęśliwszym. Co istotne, autor *Głównych kontrowersji estetyki współczesnej* nie pojmuje sztuki życia jako idei, w myśl której powinniśmy kształtować swoje życie na podobieństwo dzieła sztuki, jak ma to miejsce w przypadku estetycznych projektów Richarda Rorty’ego czy Richarda Shustermana.⁴¹ W rozważaniach aksjologicznych pojęcia sztuki używa

³⁸ Tamże, 153.

³⁹ Tamże, 157-158.

⁴⁰ Katarzyna M. Cwynar „Wywiady. Prof. Bohdan Dziemidok mówi o swoim filozofowaniu”, *ΣΟΦΙΑ* 14 (2014): 326.

⁴¹ Por. Wioletta Kazimierska-Jerzyk, „Smak słodko-gorzko-kwaśny. Miejsce filozofii w sztuce życia według Bohdana Dziemidoka”, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Philosophica. Ethica-Aesthetica-Practica* 33 (2019): 110; Piotr J. Przybysz, „On the practice of the ‘art of living’ by Bohdan Dziemidok”, *Sztuka i Filozofia* 55 (2019): 154-155.

bowiem w antycznym znaczenia jako pewnej umiejętności, która dotyczy każdej aktywności realizowanej podług reguł.⁴²

Pojęciem kluczowym dla idei sztuki życia Bohdana Dziemidoka jest szczęście, rozumiane za Władysławem Tatarkiewiczem jako pełne i trwałe zadowolenie z własnego życia.⁴³ W zgodzie z Magdaleną Środą, Profesor jest zdania, że to nie szczęście czyni nasze życie sensownym, ile raczej to sens, ład, celowość czynią je szczęśliwym.⁴⁴ Natomiast inaczej niż psycholog Janusz Czapiński, na którego poglądy się powołuje, uważa, że szczęścia można się nauczyć, że można zwiększyć jego poziom ponad ten wyznaczony czynnikami biologicznymi.⁴⁵

W ujęciu Bohdana Dziemidoka szczęście nie istnieje samo w sobie, lecz jest wypadkową wielu czynników.⁴⁶ Za Bertrandem Russellem powtarza, że szczęście jest osiągalne i zależy od odpowiedniego nastawienia, zainteresowań i umiejętności radzenia sobie z trudnościami. To właśnie od postawy wobec otaczającej nas rzeczywistości, ludzi i sytuacji zależy nasz stan równowagi wewnętrznej, nasze szczęście.⁴⁷ W dążeniu do bycia szczęśliwym najbardziej optymalnym nastawieniem, jest – zdaniem Profesora – nastawienie właściwe realistom, wyrażające się w unikaniu skrajności, te bowiem albo zatruwają życie (radikalny pesymizm), albo są po prostu naiwne i głupie (skrajny optymizm).⁴⁸ Realizm w postępowaniu wymaga uwzględniania wielu aspektów sytuacji, ale nie oznacza jednak postawy wyzbytej z emocji i uczuć. Ważną częścią preferowanego przez Dziemidoka stosunku do życia jest bowiem życzliwość wobec innych ludzi i niewymaganie wdzięczności za jej okazywanie.⁴⁹ W omówieniu poglądów Bohdana Dziemidoka nie sposób nie wspomnieć o poczuciu humoru jako jednym z ważnych elementów postawy wobec świata, ludzi i nas samych, który sprzyja osiągnięciu szczęścia.⁵⁰

⁴² Piotr J. Przybyś, „Profesor Bohdan Dziemidok – Człowiek życzliwy ludziom”, *Karto-Teka Gdańska* 2 (2022): 123.; por. także: Władysław Tatarkiewicz, *Dzieje sześciu pojęć* (Warszawa: PWN, 1975), 21-22.

⁴³ Dziemidok, *Filozofia i sztuka życia*, 77; por. także: Władysław Tatarkiewicz, *O szczęściu* (Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 2008), 31.

⁴⁴ Dziemidok, *Filozofia i sztuka życia*, 83.

⁴⁵ Tamże, 86-87.

⁴⁶ Tamże, 84.

⁴⁷ Tamże, 11.

⁴⁸ Przybyś, Przybyś, „On the practice of the ‘art of living’”: 155.

⁴⁹ Dziemidok, *Filozofia i sztuka życia*, 34, 101.

⁵⁰ Tamże, 28.

Innymi istotnymi warunkami dążenia do szczęścia są, z perspektywy Bohdana Dziemidoka, przyjaźń, miłość oraz wolność. Dwie pierwsze kategorie rozważa on łącznie, dochodząc do wniosku, że ta pierwsza odgrywa większą rolę, ponieważ, jak twierdzi, nie można być szczęśliwym bez przyjaźni, choć można być szczęśliwym bez miłości.⁵¹ Przyjaźń, w przeciwieństwie do miłości, jest zawsze odwzajemniona, jest mniej totalna i zawłaszczająca niż miłość.⁵² Związek wolności ze szczęściem uważa Profesor za dużo bardziej skomplikowany niż w przypadku przyjaźni. Nawiązując do poglądów Sartre'a i Heideggera, twierdzi nawet, że wolność jest w pewnym sensie nieszczęściem, ponieważ jesteśmy skazani na wybór, a nie ma żadnych niezawodnych i uniwersalnych kryteriów wyboru. Każdy akt wyboru łączy się z rezygnacją i niesie ze sobą nie zawsze dające się przewidzieć konsekwencje.⁵³ W ujęciu Bohdana Dziemidoka wolność nie jest wartością absolutną, ani też najwyższą. Jest jednakże wartością ważną, ponieważ od zakresu wolności zależy w znacznej mierze realizacja innych wartości.⁵⁴

Myśl filozoficzna Bohdana Dziemidoka jest oczywiście dużo bardziej złożona niż prezentuje to niniejsze, szkicowe omówienie. Starając się w jakiś sposób ją podsumować, warto zwrócić uwagę na jej oryginalność, nowatorstwo i doniosłość. Tkwi ono nie tylko w problematyce poruszanej przez Profesora i obejmującej wiele istotnych filozoficznie zagadnień, ale też w sposobie, w jaki te zagadnienia są przez niego rozważane; w sposobie filozofowania. Piotr Przybysz nazywa go „metodą logicznego porządku”.⁵⁵ Polega on na szczegółowej prezentacji różnych, często opozycyjnych wzajemnie stanowisk w danej kwestii, formułowanych na gruncie tych stanowisk argumentów „za” i „przeciw” danemu rozwiązaniu problemu, a następnie wyartykułowaniu własnego stanowiska, własnego rozwiązania, które jest najczęściej kompromisem między różnymi podejściami, unikającym skrajnych rozwiązań. Co ważne, tego rodzaju metoda jest właściwa nie tylko dla filozoficznej refleksji Bohdana Dziemidoka, ale też dla jego sztuki uprawiania życia, stając się tym samym pomostem, który spaja w jedno jego filozofię i życie i nie pozwala je od siebie odróżnić.

⁵¹ Tamże, 97-98.

⁵² Tamże, 73,75.

⁵³ Tamże, 48-49.

⁵⁴ Tamże, 51.

⁵⁵ Przybysz, „Profesor Bohdan Dziemidok”: 123.

Dziedzictwo. Nauczyciel i uczniowie

Kariera akademicka Bohdana Dziemidoka zbiegła się w czasie z początkami filozofii na UMCS, nie było więc tradycji, do której można było się odwołać. Jako doktor dobrze znany i podziwiany na Wydziale Humanistycznym skupiał na seminariach najzdolniejszych absolwentów studiów filologicznych i z ich grona wywodzili się pierwsi uczniowie i współpracownicy Profesora. Temat jego dysertacji habilitacyjnej „Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego” był realizowany w ramach Zakładu Etyki i Estetyki jako program badań nad estetyką polską i – co należy podkreślić – w części jest kontynuowany do dziś.⁵⁶ Poglądami Władysława Tatarkiewicza zajmowała się Ewa Borowiecka, aksjologią Henryka Elzenberga Lesław Hostyński, estetyką Mieczysława Wallisa i Konstantego Troczyńskiego Teresa Pękała. Ten nurt badań obejmował także okres powojenny, co znalazło wyraz w niepublikowanych rozprawach doktorskich: „Z dziejów powojennej estetyki polskiej. Katolicka myśl estetyczna 1945-1955” Anny Kaczor oraz „Problemy estetyczne we współczesnych polskich koncepcjach wychowania estetycznego” (1945-1975) Bogusławy Kaczyńskiej. Jednocześnie pod kierunkiem Bohdana Dziemidoka rozwijany był, od lat osiemdziesiątych, drugi nurt badań związany z estetyką zachodnią. Powstały doktoraty Barbary Smoczyńskiej „Poglądy estetyczne Monroe Beardsleya”, Ireny Kocoł „Mikela Dufrenne’a filozofia doświadczenia estetycznego” oraz Krzysztofa Polita, „Georga Dickiego teoria sztuk i zjawisk estetycznych”. Wokół teorii doświadczenia estetycznego ogniskowały się badania Krystyny Wilkoszewskiej, która jako doktor pracowała w ośrodku lubelskim w latach 1976-1980. Podobny profil badań, łączący otwartość na nowoczesne prądy w filozofii, z mocnym przekonaniem o wartości polskiej estetyki, etyki i aksjologii Bohdan Dziemidok przekazał nie tylko uczniom i doktorantom na UMCS, ale również późniejszym współpracownikom na Uniwersytecie Gdańskim: Annie Chęćce, Monice Bokiniec, Piotrowi J. Przybyszowi.

⁵⁶ Dawny Zakład Etyki i Estetyki UMCS, a obecna Katedra Estetyki i Filozofii Kultury od 2009 roku organizuje cykliczne konferencje naukowe we współpracy z Teatrem Stanisława Ignacego Witkiewicza nawiązujące m.in. do myśli polskiego filozofa-artysty, w kontekście aktualnych problemów nowoczesnej kultury, sztuki i estetyki.

Bibliografia

- Bokiniec Monika. 2005/2006, „Bohdan Dziemidok”. *Estetyka i Krytyka* 9/10: 15-19.
- Burszta Wojciech J. 2011. „Komizm w czasach niedojrzałości”. *Przegląd Kulturoznawczy* 2: 138-141.
- Chęćka Anna. 2013. „Śmiech Sokratesa”, *Miscellanea Anthropologica et Sociologica* 14/1: 216-219.
- Chęćka Anna. 2022. „Wykaz publikacji prof. dr hab. Bohdana Dziemidoka”. *Karto-Teka Gdańska* 2(11): 133–141.
- Cwynar Katarzyna M. 2014. „Wywiady. Prof. Bohdan Dziemidok mówi o swoim filozofowaniu”, *ΣΟΦΙΑ* 14: 321-331.
- Dziemidok Bohdan. 1967. *O komizmie*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Dziemidok Bohdan. 1974. *O komiczeskom*. Moskwa: Progres.
- Dziemidok Bohdan. 1980. *Teoria przeżyć i wartości estetycznych w polskiej estetyce dwudziestolecia międzywojennego*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Dziemidok Bohdan. 1982. “On the Aesthetic and Artistic Evaluation of the Work of Art”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, Vol. VII (5) Sectio1: 57-68.
- Dziemidok Bohdan. 1986. “Controversy about Aesthetic Attitude: Does Aesthetic Attitude Condition Aesthetic Experience?” W: *The Possibility of Aesthetic Experience*, red. Michael H. Mitias, 139-158. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Dziemidok Bohdan. 1992. *Sztuka, wartości, emocje*. Warszawa: Fundacja dla Instytutu Kultury.
- Dziemidok Bohdan. 1993. *The Comical: A Philosophical Analysis*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Dziemidok Bohdan. 2002. *Główne kontrowersje estetyki współczesnej*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Dziemidok Bohdan. 2011. *O komizmie Od Arystotelesa do dzisiaj*, wybór i opracowanie Monika Bokiniec. Gdańsk: Słowo/Obraz Terytoria.
- Dziemidok Bohdan. 2013. *Teoretyczne i praktyczne kłopoty z wartościami i wartościowaniem: szkice z aksjologii stosowanej*. Gdańsk: Wydawnictwo Słowo/Obraz Terytoria.
- Dziemidok Bohdan. 2014. *Amerykańska aksjologia i estetyka XX wieku. Wybrane koncepcje*. Warszawa: Akademickie Sedno: Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej.
- Dziemidok Bohdan. 2017. *Filozofia i sztuka życia*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Bohdan Dziemidok, Peter McCormick (eds.), *On the Aesthetics of Roman Ingarden: Interpretations and Assessments* (Dordrecht: Kluwer, 1989).
- Kazimierska-Jerzyk Wioletta. 2019. „Smak słodko-gorzko-kwaśny. Miejsce filozofii w sztuce życia według Bohdana Dziemidoka”. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Philosophica. Ethica-Aesthetica-Practica* 33: 109-128.
- Listy Władysława Tatarkiewicza do Bohdana Dziemidoka”, *Filo-Sofija*, 13-14 (2011): 699-718.
- Przybysz Piotr J. 2019. „On the practice of the ‘art of living’ by Bohdan Dziemidok”. *Sztuka i Filozofia* 55: 153-164.
- Przybysz Piotr J. 2022. „Profesor Bohdan Dziemidok – Człowiek życzliwy ludziom”. *Karto-Teka Gdańska* 2: 119-126.
- Tatarkiewicz Władysław. 1975. *Dzieje szczęściu pojęć*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Tatarkiewicz Władysław. 2008. *O szczęściu*. Warszawa: Wyd. Naukowe PWN.
- Wiśniewski Ryszard. 2015. „Bohdan Dziemidok, Teoretyczne i praktyczne kłopoty z wartościami i wartościowaniem. Szkice z aksjologii stosowanej, Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2013, ss. 292”, *Ruch Filozoficzny* 3: 203-210.

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia życiorys, dorobek naukowy, główną problematykę badawczą oraz dziedzictwo naukowe Bohdana Dziemidoka – filozofa i estetyka związanego przez długie lata z Uniwersytetem Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W części poświęconej dorobkowi naukowemu prezentowany artykuł omawia najważniejsze pozycje książkowe autorstwa Bohdana Dziemidoka. Z kolei, w części dotyczącej problematyki badawczej przedstawia on główne problemy i zagadnienia, którymi zajmował się Profesor. Nacisk jest tu położony na problematykę estetyczną oraz aksjologiczną wraz z propagowaną i praktykowaną przez Bohdana Dziemidoka ideą sztuki życia. Omawiany artykuł rekonstruuje również estetyczne i etyczne poglądy autora „Filozofii i sztuki życia”, podkreślając ich nowatorstwo, oryginalność oraz doniosłość. Ostatnia część poświęcona jest dziedzictwu naukowemu Profesora, tj. jego uczniom i kontynuatorom.

Słowa kluczowe: Bohdan Dziemidok, filozofia, aksjologia, estetyka, sztuka życia, komizm

Aesthetics and the Art of Living of Bohdan Dziemidok

Summary

The article presents the biography, scientific achievements, main research interests, and academic legacy of Bohdan Dziemidok—a philosopher and aesthetician long associated with Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. The section dedicated to his scientific achievements discusses the most important books authored by Bohdan Dziemidok. Subsequently, the section on research interests outlines the main problems and questions that the Professor addressed. Emphasis is placed on aesthetic and axiological issues, together with the idea of the “art of living” that Bohdan Dziemidok promoted and practiced. This article also reconstructs the aesthetic and ethical views of the author of “Philosophy and the Art of Life”, highlighting their innovativeness, originality, and significance. The final part is devoted to the Professor's academic legacy, namely his students and followers.

Keywords: Bohdan Dziemidok, philosophy, axiology, aesthetics, art of living, comical.